International Journal of Social Sciences

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

1913-1917 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Yapılan Göçler ve Emlak-ı Metruke Sorunları

Suat Zeyrek[1]

Hasan Hakan Ulutin[2]

Özet

Bu makalede Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile müttefik olduğu halde Batı Trakya'da 1913-1917 yılları arasında Türk ve Müslümanlara karşı takip ettiği göçe zorlayıcı politikalar üzerinde durulacaktır. Ayrıca göçten doğan arazi sorunları ele alınacaktır. Müslümanlar, İstanbul Antlaşması'nda (29 Eylül 1913) yazan "*Balkan Savaşı sonrası Bulgaristan'da kalan Türkler, Bulgarlarla eşit haklara sahip olacaklardır*" açık hükmüne rağmen 1913-1920 yılları arasında göçe zorlanmıştır. Müslümanların terk ettikleri araziler Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Savaş sırasında bir kısım Bulgarlarda Osmanlı topraklarını terk ederek Bulgaristan'a geçiş yapmışlardır. Bulgaristan'ı terk eden Müslümanlar ile Bulgaristan'a göç eden Bulgarların terk ettikleri topraklar, iki ülke arasında sorun haline gelmiştir. Ortaya çıkan sorunları çözmek için bir "muhtelit komisyon" kurulmuştur. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği bu tavizsiz politikasında Almanlara güvendikleri anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Göçler, Muhtelit Komisyon, Arazi Sorunları, Emlak-ı Metruke, Bulgaristan, Osmanlı Devleti.

Immigration From Bulgaria Between 1913-1917 And The Problems Of Abandoned Property

Abstract

In this article, despite being allied with the Ottoman Empire the policies of Bulgaria of which is force immigration against Turks and Muslims in Western Thrace between 1913-1917 will be discussed. In addition, land problems arising from migration will be

[1] Doç. Dr. Suat Zeyrek, szeyrek92@hotmail.com

[2] Dr. Hasan Hakan Ulutin, hulutin@gmail.com

discussed. Muslims were forced to migrate between the years 1913-1920, despite the explicit provision that "Turks staying in Bulgaria after the Balkan War will have equal rights with the Bulgarians" written in the Treaty of Istanbul (29 September 1913). The lands abandoned by the Muslims were occupied by the Bulgarians. During the war, some Bulgarians left the Ottoman lands and went to Bulgaria. The lands abandoned by the Muslims who left Bulgaria and the Bulgarians who immigrated to Bulgaria have become a problem between the two countries. A "miscellaneous commission" has been established to solve the problems that arise. It is understood that in this uncompromising policy followed by Bulgaria against the Ottoman Empire, Bulgarians trusted the Germans.

Keywords: Migrations, Various Commission, Land Problems, Abandoned Land, Bulgaria, Ottoman State.

Giriş

Balkanlarda özellikle 1875'den beri takip edilen çok önemli bir politika vardı. Balkanların nüfus yapısını değiştirmek. 1877-1878 Savaşı'ndan beri kullanılan bu taktik daha da acımasız hale getirildi. Karadağlı, Sırp, Rum ve Bulgar askerler önlerine çıkan bütün Müslümanları potansiyel bir tehdit olarak hedef haline getirdiler. Müslümanların yaşadığı köy ve kasabalar işgalcilerin tecavüzüne uğramış, Müslüman halk vahşice öldürülmüştür. Bunun üzerine Müslüman halk katliamlardan kaçarak büyük şehirlere yerleşmeye başlamıştır. Büyük şehirlere kaçabilenler kendilerini kurtardılarsa da bütünü için aynı şans mümkün olmamıştır.

Balkan şehirlerinde yaşananlarla ilgili en önemli bilgiler, batılı devletlerin konsoloslarının gönderdiği raporlardadır. Kavala'daki İngiliz konsolos muavininin henüz Balkan Savaşı'nın başlarında gördüğü manzara dehşet vericidir: "İşgalci Bulgar ordusunun neler yapıp ettiği 80 millik bir hat boyunca yerle bir edilmiş köylerde görülebiliyordu".[3] Müslüman halkın katliamdan kurtulmak için bulduğu en önemli çare mecburî göçtü. Müslümanlar göç ederken bile öldürülmüşlerdi. I. Balkan Savaşı sürecinde, Müslümanlar, Bulgar komitacılarının zulmüne en çok maruz kalan

[3] Justin McCarthy, **Osmanlı'ya Veda İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Etkileşim, İstanbul 2008, s.174-175.

topluluktu. Açlık ve hastalıkta buna eklenirse göçler tamamıyla büyük bir drama dönüşmüştü. Müslümanlar göç yollarında açlık ve soğuğa teslim olmuşlar, kurtulabilenler ise tifo, tifüs ve kolera gibi salgın hastalıklara yenilmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin işgal edilen Balkan topraklarında savaşın başlamasından evvel 2.315.000 Müslüman yaşıyordu. Savaşlar sonunda bu rakam 1.445.000'e düştü. Balkan Müslümanları başta Doğu Trakya ve Batı Anadolu olmak üzere ülkenin farklı bölgelerine yerleştirildi. Birçoğu ise katliama uğradı yada göç sırasında öldü.[4] Balkan Savaşları'nda Türklerin yanı sıra Müslüman Arnavutlarda aynı baskılara maruz kaldılar. Özellikle Kosova Arnavutları, Sırp isyancılara karşı ayaklanınca bu ayaklanma Sırp ordusu tarafında acımasız ve kanlı bir şekilde bastırıldı. Arnavutlara ait köyler ortadan kaldırıldı. Kimseden yardım alma imkânı da olmayan Arnavutlar, Sırp katliamında kurtulsalar bile hastalık ve açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı.[5] Pomaklara yapılan baskılar daha da ilginçtir. Pomaklar doğrudan asimile edilmek istenmiştir. Pomaklar Bulgarca konuşan Müslümanlar olduğu için onlar açıkça vaftiz olmaya zorlanmışlar, kabul etmeyenler dövülüp öldürülmüşlerdir.

Balkanlarda Müslümanlar kadar olmasa da Hristiyanların da göçe bağlı zorluklar çektikleri görülüyor. Balkanlarda üstünlük ve milli çıkar çatışmalarının zirve yaptığı bu dönemde Sırplar, Bulgarlar ve Rumlar arasında kanlı çatışmalar yaşandı. Bulgarlar diğer Hristiyanların saldırılarına en çok maruz kalan halk oldu. Makedonya'da çok sayıda Bulgar, Sırp ve Rum çetelerin saldırılarına maruz kalmış, daha fazla zulme uğramamak için toplu göç etmişlerdir.[6]

Bunun yanında Türklere zulmeden Doğu Trakya'da yaşayan Bulgarlar da, II. Balkan Savaşı sırasında, Osmanlı Ordusu bölgeye gelmeden önce buradan kaçmaya başlamış ve Batı Trakya'ya yerleşmiştir. Batı Trakya'daki Bulgar nüfusu giderek artmış ve 39.000'i bulmuştur. Tabii bu durum 145.000'i bulan Batı Trakya Türklerinin yanında yine de azınlık kalmıştır.[7]

Bulgaristan I. Dünya Savaşı'na, İttifak Devletleri tarafında uzun müzakere ve pazarlıklar sonucunda girmişti. Almanya'nın görünürdeki baskılarına rağmen Osmanlı Devleti ile uzun ve kazançlı müzakereler yapmış, fırsatları değerlendirmiş ve en

[4] McCarthy, **Osmanlı'ya Veda**, s.176.
[5] McCarthy, **Osmanlı'ya Veda**, s.176.
[6] McCarthy, **Osmanlı'ya Veda**, s.176-177, Hasan Hakan Ulutin, **Hüseyin Hilmi Pasa's Inspectorate General of Rumeli Provinces (1902-1908)**, Fatih University, The Institute of the Social Sciences, İstanbul 2001, s.33.
[7] **Sebilirreşad**, aded:388, C:15, 23 Kanun-i sani 1335, s.427.

önemlisi toprak tavizleri sonucunda savaşa katılmaya ikna edilebilmişti. Bulgaristan güvenilir olmayan bir müttefik olarak savaşın son iki yılında ittifak grubuna katılmıştı. Mustafa Kemal'in Sofya'da askeri ataşe iken gönderdiği Bulgaristan ile ilgili ikazları dikkate alınmadığı için savaşa Bulgaristan'dan önce katılınmış, bundan dolayı Bulgaristan'ın Balkan Savaşı'ndan kalma düşmanca tavır ve istekleri devam etmiştir. Müslümanlardan nefret eden ihtilalci Bulgarlar olduğu gibi daha önemlisi 1877-1878 Savaşı'ndan beri çok güçlü bir şekilde Müslümanların tarlalarıyla mallarını ele geçirmekten ekonomik yarar sağlayan Bulgarlarda vardı. Bunlar bazen tüm köy halkı olarak talana katılmışlardı.[8] Bu Bulgarların milliyetçilikle bir ilgileri olmadığı gibi bütün amaçları ekonomik olarak Müslümanların ellerinde bulunan mallara el koymaktı. Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Bulgaristan'la ittifak görüşmeleri yaptığı günlerde Batı Trakya Dedeağaç ve çevresi Müslümanları büyük bir zulümle karşı karşıya kalmışlardı. Dedeağaç Müslümanları yaşadıkları mezalimden kurtulmak için Osmanlı topraklarına göçe karar vermişlerdi. Hariciye Nezareti Müsteşarı'nın Dedeağaç'a geldiğini duyduklarında kaldığı otele giderek yaşadıklarını ağlayarak anlatmışlar, suçluların etkisiz hale getirilmesini istemişlerdi. Ayrıca göçe kararlı olduklarını söylemişlerdi. Müsteşar Şükrü Bey köylülerden kesinlikle göç etmemelerini istemiştir. Bulgarların amacının Bulgaristan'da ve özellikle de Batı Trakya'da Müslümanlarının varlığını azaltmak olduğunu, bu siyasete alet olmamak gerektiğini belirtmiştir.[9]

Bulgaristan'la ittifak kurulduğu halde 1903 yılında Makedonya'da yapılan isyanların sene-i devriyesinde Sofya'da büyük törenler düzenlenmiş, isyana katılıp da hayatta olanlar merasime davet edilmişti. Törenlerde yabancı boyunduruğuna karşı Bulgarların nasıl bir mücadele verdikleri nazara verilmişti. Sofya sefareti bu dikkat çekici merasim konusunda İstanbul'u bilgilendirmişti.[10] Bulgarların müttefikliğe zarar verebilecek bu gibi davranışlardan hiç çekinmediği görülmekteydi.

1911 yılında Karlsbad'da toplanan "Bütün Almanlar Cemiyeti Kongresi" Almanya'nın yayılma politikalarında bir dönüm noktası oldu. Bu kongrede Almanya topraklarının artan nüfus karşısında pek dar ve yetersiz olduğu gündeme getirildi. Bundan dolayı

[8] Justin McCarthy, **Ölüm Ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı 1821-1922**, TTK, Ankara 2014, s.80.

[9] **BOA. HR.SFR(04)**, Dosya no:877, Gömlek no:46, Lef:1,2. (13 Temmuz 1914) Sobranya'da bulunan 16 Müslüman mebus, Kehribarof gibi bazı insaflı Bulgar mebusların da desteği ile Bulgar hükümetinin etnik temizlikçi siyasetine karşı bir mücadele başlatmış olsalar da bu mümkün olmamıştır.

[10] **BOA. HR.SYS**, Dosya no:289, Gömlek no:83, Lef:2. (13 Ağustos 1916)

Almanların yaşadığı toprakların genişlemesi gerektiği ileri sürüldü.[11] Bu politikaların ilk uygulanma yeri Batı Trakya oldu. Almanya öncelikle Osmanlı Devleti ile yaptığı gizli ittifak antlaşması ile beş yıllık bir savaş dönemi öngörüsünde bulunmuştu. Bu sebeple savaşta askerin beslenmesinde sorunlar yaşamamak için Batı Trakya'da Bulgar komisyoncularını kullanarak ciddi bir makinalı tarım üretimi gerçekleştirdi. Alman bankerleri Bulgar komisyoncularını paraya boğdular. Bankerler buğday ekim alanlarından başka Bulgarların yeni elde ettikleri tütün ekim alanlarını da ele geçirmek istiyorlardı. Almanlar böylece Almanya'daki Amerikan tütün tekeline de son vermeyi amaçlıyorlardı.[12] Almanya'nın takip ettiği tarım politikaları Bulgaristan Tarım Bakanı R. Matzarov tarafından da destekleniyordu. Bulgaristan'daki Alman bankaları öyle karlı bir hale geldiler ki, 1914'te 327 milyon olan mevduat, 1917'de 665 milyon franka yükseldi. Bu mevduatın büyük bir kısmı da kredi olarak verildi.[13] Bu karlı durum Bulgarların Türklere baskısını daha da arttırdı ve tarım yapılan topraklardan Müslümanlar göç etmek zorunda kaldılar.

1.1913-1917 Yılları Göçleri ve Doğurduğu Sorunlar

Balkan Savaşları sonrası yapılan barış antlaşmaları çeşitli biçimlerde nüfus mübadeleleri öngörüyordu. Böylece bunu yapmak isteyenlerin tabiiyetlerini değiştirip tercih ettikleri ülkelere göç etmelerine olanak tanındı. Hudut üzerindeki halkın mübadelesi ilk defa olarak Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'la İstanbul'da yapılan antlaşmada öngörülmüştü. Ancak o sırada I. Dünya Savaşı'nın ilanı üzerine komisyon çalışmaya ara vermiş ve bu iş 12 sene ilgisizliğe uğramıştı. Antlaşma protokolünün, 5. maddesinin c bendine göre, Bulgar ve Müslüman ahali, iki hükümet tarafından belirlenecek komisyon tarafından mübadeleye tabi tutulacaklardı. Bu hüküm ile hem halk hem de bu halkın eşyalarının mübadelesi düşünülmüş, iki hükümet bu konuda ittifak sağlamışlardır. 29 Eylül 1913 tarihli bu antlaşmanın iptali ile olası ilk mübadele

---

[11] A.Dataril, **Almanya Nasıl Dirildi? Harbe Nasıl Hazırlanıyor?**, Mütercim Recai, Dersaadet 1329, s. 40.

[12] George Clenton Logio, **Bulgaria, Problems Politics**, Londra 1919, s. 107.

[13] Logio, **a.g.e**, s. s. 199. Balkan Savaşlarına katılan ülkelerin ekonomileri ciddi bir şekilde etkilendiler. Savaşlar ülkelere yaklaşık 3 milyar franklık bir yük bindirdi. Osmanlı Devleti en yüksek harcamayla 900 milyon frakla başı çekmektedir. Bunu Bulgaristan takip etmiş ve toplam harcaması 670 milyon olmuştu. Bkz. V.N. Vinogradov, V.İ. Kosik, **V Porohovom Pogrebe Europy**, İzdatelstvo İndrik Moskova 2003, s. 502. Bulgaristan Balkan Savaşı'ndan sonra muhtemelen savaş kayıplarını gidermek ve zararlarını telafi etmek için Almanya gibi güçlü bir devletin desteğine dayanmış ve ekonomik imkânlarından yararlanmıştır.

antlaşması uygulanamamıştır.[14] İstanbul Antlaşması'yla Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlarla Osmanlı Devleti'nde yaşayan Bulgarların hakları güvence altına alınmış, ancak iki ülke arasındaki sınıra 15 km mesafe içinde yaşayan Türklerle Bulgarların mecburi mübadelesine karar verilmişti. Haziran ile Ekim 1914 tarihleri arasındaki beş aylık süre içinde muhtelit komisyonlar eliyle yürütülen çalışmalar sonunda Bulgaristan'dan 48.570 Müslüman Doğu Trakya'ya gönderilirken, 46.764 Bulgar da Osmanlı coğrafyasından Bulgar topraklarına geçirildi.[15] 1913-1917 yılları arasında Bulgaristan'dan yapılan göçler hep ihmal edilegelmiştir. Bulgarlar seçtikleri çeşitli infaz yöntemleri ile Müslüman halkı toptan yok etmek istemiştir. Trakya'da çok sayıda Müslüman öldürülmüştür. Bazı Batılı gözlemcilerin raporlarında Bulgarlar tarafından öldürülen bazı Rumlar da dâhil edildiğinde 200.000'nin üzerinde insanın infaz edildiği anlaşılmaktadır.[16] Bulgarlar bu zulümle de yetinmeyerek birçok Türk'ün dinini değiştirmeye zorlamışlardır. Zorla din değiştirme baskıları Türklerin kitleler halinde göç etmesine neden olmuştur. Bunun yanında Slav dilini konuşan Müslüman Pomaklar da din değiştirmeye zorlanmıştır.

1913-1917 yılları arası göçler maalesef yeteri kadar araştırılmamıştır. Aynı zamanda bu dönemin bir özelliği de Bulgaristan'la müttefik olunduğudur. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri müttefike en çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda Bulgaristan'ın Türklere karşı İstanbul Antlaşması'na aykırı hak ihlallerini görmezden gelmişlerdir. Ancak Bulgarların amacı hiç değişmemiştir. Zaten Balkan Savaşı sırasında ve savaşlardan hemen sonra Dimetoka, Ortaköy, Ferecik, Sofulu ve Mustafapaşa'nın bütün ahalisi ile Gümülcine ve İskeçe'nin bir kısım ahalisi Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardır. Takriben 200.000 kişiyi bulan bu Müslüman ahalinin yerlerine dönmesi için I. Dünya Savaşı'nın başlarında, Sobranya'daki[17] Türk mebusları tarafından Osmanlı

---

[14] Eda Özcan, "Ahali Mübadelesi ve İstanbul Örneği", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, C:IX/20-21, (2010 Bahar-Güz), s. 57-58.

[15] Stanford J. Shaw, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş**, TTK, Ankara 2014, s. 492.

[16] McCarthy, **Ölüm Ve Sürgün**, s. 149-150.

[17] Sobranya, Berlin Antlaşması ile kurulmuş Bulgarların millî meclisinin adıdır. Bu meclis bir prens tarafından yönetilecekti. Bu prens seçilinceye kadar Bulgaristan'ın idaresi Rus komiserlerine bırakılacaktı. Önce Prens Çarkovski sonra da Dundukof Korsakof, komiser sıfatıyla prens vekili olarak Bulgarların idaresine getirildiler. Bu durum Avusturya'yı memnun etmişti, Prensle aralarındaki kan bağı münasebetiyle Avusturya hükümetinin memnuniyeti karşısında Almanya, menfaati gereği sessiz kalmayı tercih etmiştir. Alexander'in uzaktan da olsa kendileriyle akrabalık bağı bulunmasından dolayı İngiltere hükümeti de seçilen prens konusunda tepkisiz kaldı. Alexander, Hesse Alman hanedanından olup Rus imparatorunun yeğeni idi. Bkz. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907**, C:8. Ankara 1995, s.102. Berlin Antlaşması'nın yedinci maddesine göre Rusların idare süresi dokuz ayı geçmeyecekti. Böylece Bulgaristan'da yaklaşık bir yıl sürecek Rus idaresi başlamış oluyordu.

Devleti'nin müttefiki durumunda olan Bulgar hükümeti nezdinde yapılan teşebbüsler sonuçsuz kalmıştır.[18] Bunun yanında Bulgar hükümeti, Batı Trakya Türklerinin sayısını azaltmak için I. Dünya Savaşı içinde, bölgedeki Türklerden 28.000 kişiyi silah altına alarak askerlik hizmetlerini yapmak üzere Türkiye'ye göndermiştir. Sonra da bunların memleketlerine dönmelerine müsaade etmemiştir. Böylece kısa süre içinde Batı Trakya'dan göç edenlerin sayısı 228.000 kişiyi bulmuştur. Göç eden Türklerin yerine Bulgar hükümeti Makedon Bulgarlarını yerleştirmiştir. Bulgar hükümeti, Batı Trakya'daki Türk ekseriyetini izale etmek için imha siyasetinden hiç vazgeçmeyerek, bunu devam ettirmiştir. Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskılar bir yandan Bulgar komitacılarından diğer yandan da Bulgar hükümetinden gelmiştir.

Bulgarlar siyasetleri olan şiddet ile insanları göçe zorlama anlayışını, her unsur için devam ettirdiler. Bir köyde bir asker kaçağını bahane ederek bütün bir köy halkını rahatlıkla darp edebiliyorlardı. Batı Trakya'dan 200.000'den fazla Türk çıkarılmıştı. Bulgar Hükümeti, Garbi Trakya Muvakkat hükümetinin ortadan kalkmasından sonra İstanbul Antlaşması'nın 10. ve 11. maddelerinden rahatsız olmaya başlamıştı. Bulgaristan artık şartların değiştiğine inanıyordu. Bulgarlar, %80'i Türk olan Batı Trakya'nın üzerindeki baskıyı daha da arttırdılar. Türklerin mallarına el koymak ve arazisine sahiplenmek için Bulgar hükümeti komitacıların da yardımıyla Türkleri göçe zorladı. Enver Bey (Paşa) Batı Trakya'ya önem veriyordu. Güvendiği bir arkadaşı olan Süleyman Askeri Bey'i İstanbul'da kurulan, "Muhacirin Müdürlüğü"ne tayin etti. Fakat bu arada Reşid Bey'in Süleyman Askeri, Eşref ve Sami Beylere yazdığı çok ilginç bir mektup vardır. Mektupta "*Geçen hafta zarfında Edirne'den gelen silahsız 800 asker geldi. Bu şartlarda Bulgar tepelemez de ne yapar*" diyerek ağır suçlamalar yapılmıştır.[19] Süleyman Askeri Bey, bu görevle Batı Trakya ve Makedonya işlerini I. Dünya Savaşı öncesine kadar devam ettirdi. Almanya ile bir ittifak kurulmasından hemen sonra "Teşkilat-ı Mahsusa" adıyla yeni yapılanma ortaya çıktı.[20] Bu yapılanmalar Türk-Bulgar ilişkilerinde yeni sayfalar açtı. Sırplara ve Yunanlılara karşı, Türk-Bulgar müşterek mücadele esasları tespit edildi. Türk istihbarat uzmanları İskeçe ve diğer yerlerde Alman istihbarat merkezlerinde çalışmalar yaptılar.[21] Bütün bu çalışmalardan

[18] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C:I, TTK, Ankara 1992, s.93.
[19] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C:II, TTK, Ankara 1992, s.30. Reşid Bey askerleri silahsız bırakanlar için "Be cenabet zabitler, avanak eşek Türkler" diyerek ağır hakaretlerde bulunmuş, Eşref Bey de aynı şekilde de Reşad Bey'e "El-hain Reşid el Çerkes" şeklinde cevap vermişti. Birbirlerine ağır hakaretler içeren yazışmalar yapılmış, fakat meselenin özünden uzaklaşılarak konu unutulmuştur.
[20] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, I, s.89.
[21] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, I, s.90.

anlaşılıyor ki; Türk istihbaratı Almanların yönlendirmesine maruz kalmış ve Kavala, Drama ve Pravişta bölgesindeki Yunan kolordusunun tahliyesi sağlanarak, bu bölgeye Bulgarların yerleşmesi sağlanmıştır. Fuat Balkan'ın Serez'de kurduğu milis kuvvetler de bu bölgeyi terk ederek Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu arada Türk-Bulgar çetelerinin Nevrekop'ta birlikte bazı operasyonlar yapmaları ve Valondova'daki Sırplara ait köprünün havaya uçurulması gibi olaylar Sırpların Bulgar düşmanlığını artırmıştır. Hatta Sırplar bu olay üzerine Bulgaristan'a savaş ilan etmişlerdir. Bulgaristan da bu gelişmeler sonunda ittifak devletleri yanına katılmıştır.[22]

2. Batı Trakya'da Emlak-ı Metruke Sorunları

1914 yılı boyunca göçmenler, hükümetin en önemli gündem maddesiydi. Türkiye'ye göç eden Müslümanların yerleşim sorunları ile yaşadıkları sosyal ve ekonomik zorluklar hükümeti meşgul ediyordu. Hükümet adına Dâhiliye Nazırı Talat Bey (Paşa) sürekli muhacir bölgelerinin sorunlarına yönelik seyahatler yapmıştır. Çok sayıda şikâyet alındığı için Çanakkale, Balıkesir ve İzmir taraflarını bir hafta süreyle teftiş etmiştir.[23] Talat Bey bu seyahatinde halkla yakından temas ederek yapılacak ıslahatı yerinde görmek için Bursa başta olmak üzere bütün Marmara bölgesini teftiş edeceğini söyledi.[24] Bu arada Drama'dan Nevrekob'a da Bulgar muhacirleri gelmeye başlamıştı. Bu kafilenin aç ve çıplak geldikleri görülüyordu. Bulgar kadınlarının Yunan askerlerinin saldırısına uğradıkları, namuslarının kirletildiği haber alınmıştı.[25] Göç eden Müslümanların bir takım sorunları geldikleri Türkiye topraklarında devam ederken, diğer taraftan geride kalan arazileri de sorun olmaya devam etmiştir. Bulgar tazyiki ile yurtlarını terk eden Müslümanların kalan şahsi taşınmaz malları Bulgarların keyfi tasarruflarına neden olmuştur. Bu sorunlar 1917 yılı ortalarına kadar devam etti. Aslında Bulgaristan'la Türkiye arasında yeni bir sorunun kaynağı olarak hudut tashih antlaşması yapılmıştı. Osmanlı-Bulgar hudut tashihi antlaşması 6 Eylül 1915'de Ali Fethi Bey ile Bulgar Dışişleri Bakanı aynı zamanda Başbakanı olan Radoslavof arasında

[22] Hüsamettin Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, Sebil, İstanbul 1996, s.119. Sadrazam Said Halim Paşa bu emrivakileri, "Bu kundakçılıktır, bu alçaklıktır. Başımızı ateşe yaktılar, yazık oldu Osmanlı Devleti'ne!.." diye tepki göstermişti.
[23] **Tanin**, sene:6, no:1963, 28 Mayıs 1330/10 Haziran 1914.
[24] **Tanin**, sene:6, no:1964, 29 Mayıs 1330/11 Haziran 1914.
[25] **Tanin**, sene:6, no:1965, 30 Mayıs 1330/12 Haziran 1914.

imzalanmıştı. 13 Eylül'de de Bulgaristan'la Akdine Mezuniyet Verilen Tashih-i Hudut Muahedenamesi Hakkında Kanun-i Muvakkat anlaşması kabul edildi ve 14 Eylül 1915 tarihi itibariyle yürürlüğe girdi. Ancak tatbiki kolay olmadı. Bulgaristan'a verilecek toprakların teslimine 11 Ekim'den itibaren başlanılması gerekiyordu. Terk edilecek bölgenin halkı ise, Müslim olsun, gayrimüslim olsun infiale kapılmıştı. Hükümet muhtemel bir muhacereti önleyebilmek için, Dimetoka ve havalisinde bulunan halka ait arabaların toplatılmasını emretmişti.[26] Enver Paşa ortaya çıkabilecek tereddütlerin giderilmesi amacıyla Karaağaç ve çevresinin bir an evvel tahliye edilmesi için emir vermişti.[27] Enver Paşa'nın çok aceleci davranmasını bir dereceye kadar anlamak gerekir. Çünkü Alman yardımı alması için yolun açılması çok önemliydi.[28]

Bulgar hükümetinin Müslümanlara ait olan arazileri kiraya vereceği duyumları üzerine Dedeağaç ve Gümülcine Şehbenderliği harekete geçmiş ve tashih-i hudut esnasında köyler ahalisinin Türkiye dâhilinde iskân edildiklerinden dolayı acilen Sadaret'ten Bulgar toprağında kalan arazilerin tespit edilmesini istemişti.[29] Edirne mıntıkası dâhilinde Müslümanların 160.000 dekar genişliğinde bir arazileri vardı. Bu arazi Alman Harbiye Nezareti tarafından kiralanmak isteniyordu. Müzayedeye çıkarılan bu arazi için çok sayıda Bulgar da başvurdu. Zira Almanlardan daha fazla para almak için fiyatı yükseltmek istiyorlardı. Fakat icar bedeli haddinden fazla yükselmiş olduğundan Almanlar ihaleden çekildiler. 10 yıllık icar için yapılan müzayede sonunda ihale Bulgar Kuvaçef üzerinde kalmış ve toplam ihale bedeli 3.790.000 leva olmuştu.[30] Ayrıca Karaağaç-Meriç hattında da 60.000 dekar arazi vardı. Bu arazinin de on yıllık süre için 23 Nisan 1917'de müzayedeye çıkarılacağı ilan olundu.[31] Sofya sefareti "Balkanka Postana" isimli bir gazete haberine dayanarak müzayedenin 25 Nisan'da yapıldığını ve beher dekarının 1 leva 57 santim fiyata Kekemenof adında bir Bulgar'ın üzerinde kaldığını bildirmiştir.[32] Karaağaç Şehbenderliği Kekemenof üzerinde kalan bu müzayedede Almanların yine başarılı olamadıklarını bildirmiştir.[33] Kekemenof'un üzerinde kalan bu araziler için tekrar müzayede kararı alınmıştı. Aslında köylülere ait

[26] Ali Ata Yiğit, "Çanakkale Savaşlarının Ortaya Çıkardığı Stratejik Bir Zorunluluk: Osmanlı-Bulgar Hudut Tashihi Antlaşması", **bilig**, sayı:63, Güz 2012, s.280.
[27] **BOA. DH.ŞFR**, Dosya no:56, Gömlek no:338. (10 Ekim 1915)
[28] Suat Zeyrek, "Mustafa Kemal'in Sofya Raporlarının Dikkate Alınmaması ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı-Bulgar Yakınlaşmaları", **Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu Bitlis-2014**.
[29] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:12. (1 Şubat 1917)
[30] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:16.
[31] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:18. (19 April/Nisan 1917)
[32] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:21. (30 April/Nisan 1917)
[33] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:31. (29 Nisan 1917)

bu araziler yaylaklardan oluşuyordu. Ancak hiç kimse müracaat ederek sahibi olduğunu ispat edememişti. Bulgar hükümeti de sahipsiz emval gibi muamelede bulunarak işgal etmişti. Hâlbuki Osmanlı hükümeti iki sene boyunca Bulgar hükümetini bilgilendirmeye çalışmış ancak olumlu bir cevap alamamıştı. Hatta doğrudan Radoslavof'a arazi konuları bildirilmiş yine sonuca ulaşılamamıştı.[34] Tashih-i hudud ile toprakları Bulgaristan'da, sahipleri Osmanlı tarafında kalanların bari sınırda olan arazilerinden elde edilen mahsulatın Türkiye tarafına nakledilmesi için Radoslavof nezdinde birçok teşebbüste bulunulmuş buna rağmen bir netice yine alınamamıştı.[35] Osmanlı hükümeti en azında sınırda olan arazilerin mahsulâtı için Sofya sefaretinden yeniden bir teşebbüste daha bulunmasını istemişti.[36]

Müslümanların Bulgar toprağında kalan tarlalarının miktarı Karaağaç bölgesinde 60.000 parça tarladan ibaretti. Bu toprakların sahipleri Türkiye'de olduğu halde Bulgar hükümeti, şahıs arazilerini miri araziden ayırt etmeyerek cümlesine el koymuş, bunları birbirinden ayırmadan bazı Alman şirketlerine icara vermişti. Zaten Karaağaç'a Almanlar tarafından çok sayıda motorlu ziraat aleti getirilmişti. Dedeağaç ve Karaağaç Şehbenderliği bu sorun çözülmezse yakın gelecekte arazi sahipleri ile Almanlar arasında birçok sorun ve müşkülat olabileceği konusunda İstanbul'u uyardı.[37] Çünkü icar sözleşmeleri esas toprak sahipleri ile yapılmıyordu. Bulgaristan ile yapılan tashih-i hudut münasebetiyle tahliye edilen ahalinin terk ettiği köylerindeki arazileri işletmek için Bulgar hükümeti on yıl müddetle büyük bir Alman kumpanyasıyla icar sözleşmesi yapmıştı. Aslında iki taraf arasında yapılan 1915 tarihli bir sözleşmeyle tashih-i hudut dolayısıyla mağdur olacakların emlak ve arazileri üzerindeki hakları güvence altına alınmıştı. Fakat bu haklarını kullanamadıkları görülüyordu.[38]

Osmanlı hükümetinin Sofya sefaretinin Bulgar politikalarının tecavüzkâr olduğu yönündeki ikazlarından sonra Ali Fethi Bey, Bulgar hükümeti nezdinde bazı teşebbüslerinde bulundu. Bu girişimler sonunda Mösyö Radoslavof metruk araziler konusunda yaşanan sorunlara bir çözüm bulmak için Mösyö Koleşof'u görevlendirdi. Balkan ve devam eden savaş esnasında Türkiye'ye göç eden Müslümanların, Bulgaristan'da kalan ve Bulgarlar tarafından işgal edilen arazileri ve ters göç olarak Bulgaristan'a göç eden Bulgarların Türkiye'de kalan arazi sorunlarını çözümlemek için

[34] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:34.
[35] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:37. (27 Eylül 1917)
[36] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:38. (27 Eylül 1917)
[37] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:2. (16 Kanun-i sani 1917)
[38] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:3. (22 Kanun-i sani 1917)

bir "muhtelit komisyon" kurulması yönünde basında da haberler yer almaya başladı. Fakat böyle bir komisyonun kurulmasının bazı mahsurlarının olduğu uyarıları yapıldı. Çünkü böyle bir komisyon kurulduğunda metruk arazi sahiplerinin tasarrufiyelerini komisyona ibraz etmeleri isteneceğinden bu mümkün görünmemekteydi. Çünkü onların ekserisi silah altında olduğundan, itirazlarının zamanında yapılması mümkün değildi. Kaldı ki, İstanbul Antlaşması'nın 10. ve 11. maddelerinde Müslümanlar garanti altına alınmıştı. Fakat antlaşmadan sonra ortaya yeni bir durum çıkmıştı. Eğer muhtelit komisyonun vereceği kararlara riayet ve ittiba edilecek olursa İstanbul Antlaşması hükümlerinden vazgeçilecekti. Kaldı ki, Müslümanların Bulgaristan'da bıraktığı malların miktarı ile Bulgarların Türkiye'de bıraktığı mallar nispet kabul etmez orandaydı. Bu işten Müslümanların çok zarar görecekleri açıktı. Türk hükümeti bu gibi komisyonlardan çok hayırlı işler çıkmayacağı görüşündeydi. Daha önce de Dobruca ve Sırbistan'da bulunan Müslümanların emlakı için kurulan komisyonlar çalışmadığı için bir sonuç alınamamıştı. Bundan dolayı Bulgarlar tarafından komisyon kurmak teklifinin münasip olmadığı, 1913 yılındaki İstanbul Antlaşması hükümlerinin geçerli olduğu ve onun muhafazasına çalışılmasının faydalı olacağına karar verilmişti.[39]

Türkiye'de bulunan ve Bulgar konsoloslarının engellemeleri sonucu memleketlerine dönemeyen arazi sahibi Türkler vardı. Arazi sahiplerinden bazıları ise silah altında bulunuyordu. Bundan dolayı Bulgar hükümeti, bu kişilere ait metruk arazileri Alman firmalarına icara vermekte ısrar etmesi halinde, kiracıyla akd edilecek olan mukavelenin hiçbir zaman sahiplenme anlamına gelmeyeceği ifade edilmekteydi. Osmanlı hükümetine göre arazi ve emlakı olanların derhal bunları kayıt ettirmeleri ve belgelerini Türkiye'de yayınlanan gazetelere ilan vererek yayınlatmaları gerekliydi. Arazilerin kiralık olarak genellikle Alman şirketlerine verilmesinin başka mahsurları da vardı. Alman şirketleri bu davranışlarıyla Bulgarlarla işbirliği içinde gasba iştirak ediyorlardı. Hükümet, gelinen durumun ilişkilere olumsuz tesir edeceğini ileri sürülerek Alman firmalarını uyardı.[40] Ayrıca Almanya hükümetinden arazilerin icar bedelinin arazi sahiplerine verilmek üzere Osmanlı hükümetine tevdi edilmesi istenecekti.

Bulgar hükümeti uyarılara rağmen metruk araziler üzerindeki tasarruflarına devam etmiş, hatta araziler için on sene müddetle icara verilmek üzere mahalli gazetelerde bazı arazileri şu şekilde ilan etmişti:

---

[39] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:4. (22 Kanun-i sani 1917)
[40] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:7. (22 Kanun-i evvel 1917)

1.Karaağaç tren hattı ile Meriç arasındaki 3.000 hektarlık arazi,

2.Karaağaç sancağı dâhilindeki Seymenliemlakına ait 1.000 hektarlık arazi,

3.Meriç'in sol yarısı ile Karaağaç'ın kuzeybatısında sınırda 1.000 hektarlık arazi,

4.Dimetoka sancağı dâhilindeki 1.000 hektarlık arazi.

İlanı verilen bu arazilerin Almanlar tarafından icar edileceği Bulgar başvekili tarafından açıklandı. Bundan sonra bu arazilerde kullanmak üzere Almanlar tarafından birçok motorlu araç getirildi. Sahibi Müslüman olan bu toprakların Almanlara siyasi maksatlarla verildiği anlaşılıyordu. Almanlar daha fazla zahire yetiştirmek amacıyla Batı Trakya'daki bu arazileri kiraladılar. Alman firmaları, bu araziler eğer özel arazi ise bunların bedelini sahiplerine ödeyeceklerini ifade etmişlerdi.[41] Bulgaristan'ın her türlü icraatlarında Almanya'nın desteğine güvendiği ve ondan cesaret aldığı çok açıktı. Bulgaristan ve Makedonya'da Müslümanlara karşı hukuk tanımaz ve onları yok etmeye yönelik politikalara ciddi bir surette mukabele etmekten başka çare yoktu. Yüzbinlerce Müslümanın hukukunun zayi olacağı günden güne belli olmaktaydı. Emlak meselesi bütün ciddiyetini devam ettirmekteydi. Bulgar hükümeti çok eskiden beri fırsat buldukça Müslümanların hukukuna tecavüz etmiş ve bunu bir meslek haline getirmişti. Bu meslek Bulgaristan'da en küçük memurdan en yüksek ricale kadar bütün Bulgarlarda vardı. Ancak bu siyasetin Radoslavof'un kabinesi kadar isteklisi yoktu.[42]

Radoslavof hükümeti Müslümanlara ait olan Batı Trakya'daki emlakı sahipsiz sayarak zapt ve müsadere ettiği gibi sahipleri başında olan emlak sahiplerini ya mecburen göç ettirmiş, ya da Bulgarların tecavüzüne uğratmak suretiyle yağma ettirmişti. Balkan Savaşı'ndan beri Radoslavof'un tecavüzlerine karşı her türlü girişim başarısız olmuştu. Bulgar hükümeti Batı Trakya'dan başka Makedonya'da da buna benzer politikalarını devam ettirmişti.[43] Makedonya'da da 1,5 milyon dönümlük bir arazi vardı. Bulgar hükümeti bu arazilere el koyabilmek için özel bir kanun çıkararak mülkiyetinin %90'ı Müslümanlara ait olan topraklarda üretim işini bizzat devralmıştı. Bulgarlar ayrıca sahipsiz gibi görünen arazilere el koymak içinde evrak ibrazını isteyerek askerde ya da hicrette olan insanları zor duruma düşürerek mallarını müsadere etmişti.

---

[41] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:7/2. (22 Kanun-i evvel 1917)
[42] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:8/1.
[43] **BOA. HR.ŞFR(04)**, Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:8/1-2.

3. Müslüman Mebusların Bulgar Mezalimini Sobranya'da Gündeme Getirmeleri

İstanbul Antlaşması'yla Bulgaristan topraklarında kalan Müslümanların hakları güvence altına alınmış ve bütün hakları Bulgar vatandaşlarına eşitlenmişti. Ancak bu durum uzun sürmemiş Müslümanlar üzerindeki baskı ve göçe zorlayıcı siyaset kendini günde güne hissettirmişti. Bulgar siyasetinin tek bir amacı vardı; o da Batı Trakya ve kendi topraklarındaki Müslümanları azaltmaktı. Bulgarların Batı Trakya Müslümanları üzerindeki baskıları 1913 yılı sonundan itibaren başlamış ve 1914 yılında belirgin bir hale gelmişti. Bulgar baskılarına karşı ilk olarak 16 Müslüman mebusun bulunduğu Sobranya'da bir hareket başlamıştı. Bu harekete bazı Bulgar mebusları da destek olmuştu. Sobranya nezdinde başlayan bu hareket Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi ittifak arayışları çevresinde çok etkili olmamış, çok cılız bir tepki olarak kalmıştır. Bununla birlikte Bulgaristan'ın Müslümanlara karşı etnik temizlik hareketi hiç durmadan devam etmiştir. Bulgar Hükümeti bu aşamada 200.000 kadar Müslümanı göç ettirdiği gibi Müslümanların terk edilmiş arazilerine de değişik şekillerde icar ve ürün nakletmeme gibi yöntemlerle el koymuştu.

1917 yılı sonlarına doğru Sobranya'da yeniden bir hak arama mücadelesi verilmeye başlandı. Değişik sebeplerle yurtlarına dönemeyen Müslümanlar ekonomik ve sosyal bakımından önemli sorunlar yaşıyorlardı. Bu arada Bulgar hükümetinin baskıları da devam etmekteydi. Sobranya'da bulunan Müslüman mebuslar, Batı Trakya ve Makedonya'da yapılan mezalim hakkında meclise bir takrir verdiler. Bu takrir Sobranya'da bulunan hükümet ve muhalefet arasında değişik münakaşalara neden oldu. Takrirde yapılan mezalimde zarar görenlerin isimleri ve cinayet mahallerinin ortaya çıkarılması isteniyordu. Bu takrire önce mecliste Dâhiliye Nazırı olmadığı için Maarif Nazırı cevap verdi. Nazır, takrirdeki konuların doğru olmadığını, bahsedilen isnatlara ispat edildikten sonra hükümetin cevap verebileceğini, takririn siyasi maksatla Bulgar ordusunu tahkir niyetiyle verilmiş olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Müslüman mebuslardan Celal Bey söz alarak, Nazırın ve liberallerden Körcef'in söylediklerinin doğru olmadığını, takririn ne hükümetle ne de Bulgar ordusuyla ilgili olmadığını, tamamen Müslümanların yaşadıkları mezalime son verdirmek amacı taşıdığını söylemiştir.[44]

---

[44] **BOA. A.MTZ(04)**, Dosya no:175, Gömlek no:49, Lef:1. (22 Kanun-ı evvel 1333/22 Aralık 1917)

Sobranya'da bulunan muhalifler dahi Maarif Nazırı'nın söylediklerini önce tuhaf karşılarsa da takririn okunması ve müzakeresi sırasında Müslümanların böyle bir takriri vermelerinin doğru olmadığını söylemişlerdir. Sadece Sobranya'da bulunan sosyalist mebuslar bu takrire olumlu bakmışlardır. Sobranya Müslümanlar takrirler üzerine 8 ve 10 Aralık 1917'de toplanmış; Drama, Siroz ve Kavala havalisiyle bütün Dobruca'nın Bulgaristan'a ilhakı lüzumu hakkında heyecanlı nutuklar ve münakaşalar olmuştur. Narodnik fırkası reislerinden olan eski Maliye Nazırı Tudor Tudorof Bulgaristan'ın Adalar Denizi'nde bir sahile sahip olması için Siroz, Drama ve Kavala havalisinin ilhakının şart olduğunu söylemiştir. Hatta mecliste bulunan nazırlardan Tunçef Popof bu toprakların bila kaydı şart Bulgaristan'ın olması gerektiğini, Bulgaristan'ın kuzey sınırının Tuna ağızları olduğu, Dobruca'nın hiçbir zaman Romen olmadığını kesin bir dille ifade etmiştir. Bu düşünceye sadece sosyalist mebuslar itiraz etmişler ve "*Dobruca hiçbir zaman Bulgar olmayacaktır*" demişlerdir. Bu sözlerden sonra Sobranya'nın karıştığı görülmektedir.[45]

Müslümanlara karşı yapılan zulümleri dile getirmek ve buna Sobranya'da destek aramak için meclis toplandığı halde sosyalistler dışında iktidar ve muhalefetin Müslümanlara karşı birleştiği görülmüştü. Ayrıca Bulgarların işgal ettiği toprakların gerekliliği ve haklılığı teyid edilmişti. Dobruca'nın Bulgar kalacağı söylenmiş, Türk-Alman-Bulgar ittifakına rağmen müttefikliğe zarar vereceği hiç düşünülmeden Türklerin aleyhine kararlar alınmıştı.

Sonuç

Bütün bir Batı dünyası için emperyalist bir zihniyet taşıyan şark meselesi siyaseti ortak hedefti. Müştereken geliştirilen bu siyasetle Türk hâkimiyetindeki Hristiyan toplumları müstakil hale getirmek ya da muhtariyet kazandırmak amaçlandı. Öncelikle Balkanlar'da Türk hâkimiyetine son verme siyaseti vardı. I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'la başlayan ittifak arayışı ve mecburiyeti, Bulgaristan'a bazı toprak talepleri konusunda cesaret vermişti. Bulgarlar, Balkan Savaşı'ndan sonra ulaşamadığı hedeflerine bu fırsatla ulaşmak istiyordu. Bulgar siyaseti

[45] **BOA. A.MTZ(04)**, Dosya no:175, Gömlek no:49, Lef:2. (22 Kanun-ı evvel 1333/22 Aralık 1917)

1877-1879 yılları arasındaki politikaları esas almıştır. Bu politikanın özü Müslümanların mallarını gasp etmek siyasetidir. Buna karşılık Türk siyaseti de hiç değişmemiş, İstanbul Antlaşması'na çok güvenilmiş, daha da önemlisi Almanya ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi için siyaseten çok tavizler verilmiştir. Bulgarlar her bakımdan Almanya ve Avusturya'ya dönük bir politika takip etmişlerdir. Bulgarların Batı Trakya'daki Müslümanlara karşı takip ettiği politikaların arkasında Almanya'nın olması çok şaşırtıcı olmamıştır. Bulgaristan öncelikle hedeflerini Batı Trakya topraklarında Almanya'nın desteği ile uygulamaya koymuştur. Batı Trakya'da Bulgar nüfusu % 30 civarında iken, gasplar neticesinde arazi bakımından bu oranın çok üzerinde emlake sahip olmuşlardır. Batı Trakya Müslümanları önce göçe zorlanmışlar daha sonra da terk etmek zorunda kaldıkları topraklarını kaybetmişlerdir. Arazi-i metrukeler Bulgarların eline geçmiş, Nöyyi Antlaşması'ndan sonra Bulgarların bu toprakları terk etmesiyle birlikte bu defa araziler Yunanlı göçmenlerce gasp edilmiştir. Bulgarların Batı Trakya'yı kaybetmesine rağmen bölgedeki Türk varlığına olan düşmanlığı devam etmiştir. Bunun göstergesi Lozan Konferansı sırasında Bulgar delegesi Teodorof'un İsmet Paşa'yı ziyaret etmesi ve Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesini uygun bulmadıklarını söylemesidir.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

BOA. DH.ŞFR, Dosya no:56, Gömlek no:338. (10 Ekim 1915)
BOA. HR.SYS, Dosya no:289, Gömlek no:83, Lef:2. (13 Ağustos 1916)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:12. (1 Şubat 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:16.
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:18. (19April/Nisan 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:2. (16 Kanun-i sani 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:21. (30 April/Nisan 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:3. (22 Kanun-i sani 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:4. (22 Kanun-i sani 1917)

BOA. A.MTZ(04), Dosya no:175, Gömlek no:49, Lef:1. (22 Kanun-ı evvel 1333/22 Aralık 1917)
BOA. A.MTZ(04), Dosya no:175, Gömlek no:49, Lef:2. (22 Kanun-ı evvel 1333/22 Aralık 1917)
BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:7. (22 Kanun-i evvel 1917)

BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:7/2. (22 Kanun-i evvel 1917)

BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:8/1.

BOA. HR.ŞFR(04), Dosya no:270, Gömlek no:32, Lef:8/1-2.

Gazeteler

Sebilirreşad, aded:388, C:15, 23 Kanun-i sani 1335.

Tanin, sene:6, no:1963, 28 Mayıs 1330/10 Haziran 1914.

Tanin, sene:6, no:1964, 29 Mayıs 1330/11 Haziran 1914.

Tanin, sene:6, no:1965, 30 Mayıs 1330/12 Haziran 1914.

Eserler

Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C:1, TTK, Ankara 1992

Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C:II, TTK, Ankara 1992.

Datari̇l, A., **Almanya Nasıl Dirildi? Harbe Nasıl Hazırlanıyor?**, Mütercim Recai, Dersaadet 1329.

Ertürk, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, Sebil, İstanbul 1996.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907**, C:8, TTK, Ankara 1995.

Logio, George Clenton, **Bulgaria, Problems Politics**, London 1919.

McCarthy, Justin, **Osmanlı'ya Veda İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Etkileşim, İstanbul 2008.

McCarthy, Justin, **Ölüm Ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı 1821-1922**, TTK, Ankara 2014.

Özcan, Eda, "Ahali Mübadelesi ve İstanbul Örneği", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (**ÇTTAD), C:IX/20-21, (2010 Bahar-Güz).

Shaw, Stanford J., **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş**, TTK, Ankara 2014.

Ulutin, Hasan Hakan, **Hüseyin Hilmi Paşa's Inspectorate General of Rumeli Provinces (1902-1908)**, Fatih University, The Institute of the Social Sciences, İstanbul 2001.

Vinogradov, V.N., Kosik, V.İ., **V Porohovom Pogrebe Europy**, İzdatelstvo İndrik Moskova 2003.

Yiğit, Ali Ata, "Çanakkale Savaşlarının Ortaya Çıkardığı Stratejik Bir Zorunluluk: Osmanlı-Bulgar Hudut Tashihi Antlaşması", **bilig**, sayı:63, Güz 2012.

Zeyrek, Suat, "Mustafa Kemal'in Sofya Raporlarının Dikkate Alınmaması ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı-Bulgar Yakınlaşmaları", **Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu**, Bitlis 2014.